

BÖLÜM 7

SAĞLIĞIN SOSYAL BELİRLEYİCİLERİ

Ayça Nur ARSLANPINAR ¹

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) sağlığı sadece hastalık, sakatlığın yokluğu değil, fiziksel, ruhsal ve sosyal alanda tam bir iyilik hali durumu olarak açıklar (1). Bu tanım günümüzde hala geçerliliğini sürdürmektedir. DSÖ'nün güncel raporları, sağlık politikalarında sürdürülebilir kalkınma hedeflerini toplumsal eşitlik anlayışı ve sosyal belirleyiciler kapsamında değerlendirilmektedir (2).

Bu yaklaşıma göre sağlığı etkileyen çok sayıda faktör vardır. Kişilerin doğdu/büyüdüğü çevre, yaşadığı mevcut konum, gelir düzeyi gibi kişinin bedensel, ruhsal ve sosyal durumunu doğrudan etkileyen her şey "sağlığın sosyal belirleyicisi" olarak adlandırılmaktadır (3).

Sağlığın sosyal belirleyicileri, bireylerin sadece mevcut sağlık düzeyini değil yaşam süresi beklentilerini, hastalık risklerini ve sağlık hizmetlerinden yararlanma şansını da doğrudan etkiler. Örneğin tam iyilik halindeki bir kişi; temiz su ve yeterli gıdadan yoksun, sosyal olarak kısıtlı bir çevrede yaşamaya başladığında zaman içerisinde tam iyilik hali bozulacaktır. Uzun vadede sonuçlar izlendiğinde hem kişi hem de toplumun genel sağlık yapısının zarar gördüğü görülecektir.

Bireyler, yaşadığı çevre ve toplumdaki diğer kişilerden ayrı düşünülemez; bu iki unsur karşılıklı olarak birbirini etkileyen bir bütünü oluşturur. Toplumun sağlığı, bireylerin durumuyla şekillenirken; sağlıklı bireyler de güçlü ve sağlıklı toplumların temelini oluşturmaktadır. Sağlık, yalnızca kişisel faktörlerle değil, aynı zamanda toplumsal koşullarla da belirlenir. Toplumsal refahın vazgeçilmez unsuru herkes için adil dağılımı sağlanmış, erişilebilir sağlık hizmetleridir. Bu nedenle, sağlığın sosyal belirleyicileri kavramı tarih boyunca değişip gelişerek önemini koruyarak güçlenmiştir.

¹ Arş. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi, Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD., aycaarslanpinar@gmail.com, ORCID iD: 0009-0008-6584-6329

Sağlığın sosyal belirleyicileri halk sağlığı açısından değerlendirildiğinde her zaman güncel yaşam koşulları takip edilerek, eksik noktalar bütüncül yaklaşımla yakalanmaya çalışılarak geliştirilmeli ve aynı süreçte konuşulmaya devam edilmelidir. Sağlıklı bir dünya için en küçük birim olan insan en temelden koruyucu sağlık hizmetlerinin eşit sunumu, ulaşılabilirliği sağlanarak muhakkak desteklenmelidir.

KAYNAKLAR

1. World Health Organization. *Constitution of the World Health Organization*. Geneva: WHO; 1948.
2. World Health Organization. *World health statistics 2024: monitoring health for the SDGs, sustainable development goals*. Geneva: WHO; 2024.
3. World Health Organization. *Closing the gap in a generation: health equity through action on the social determinants of health*. Geneva: WHO; 2025.
4. Marmot M. *The health gap: the challenge of an unequal world*. London: Bloomsbury Publishing; 2020.
5. Nutbeam D, Muscat DM. Health literacy: a critical concept for public health. *Health Promot International*. 2021;36(1):1-10. doi:10.1093/heapro/daaa152
6. World Health Organization. *Social determinants of health: the solid facts*. Geneva: WHO; 2023.
7. World Health Organization. *Ambient (outdoor) air pollution*. Geneva: WHO; 2021.
8. World Health Organization. *Mental health and the built environment*. Geneva: WHO; 2022.
9. World Health Organization. *Primary health care on the road to universal health coverage: 2019 monitoring report*. Geneva: WHO; 2019.
10. World Health Organization. *World health statistics 2021: monitoring health for the SDGs, sustainable development goals*. Geneva: WHO; 2021.
11. World Health Organization. *Global report on health equity for persons with disabilities*. Geneva: WHO; 2023.
12. World Health Organization. *Social determinants of health*. Geneva: WHO; 2021.
13. Napier AD, Ancarno C, Butler B, Calabrese J, Chater A, Chatterjee H, et al. Culture and health. *The Lancet*. 2014;384(9954):1607-39. DOI: 10.1016/S0140-6736(14)61603-2.
14. Williams DR, Mohammed SA. Racism and health I: pathways and scientific evidence. *American Behavioral Scientist*. 2013;57(8):1152-1173. doi:10.1177/0002764213487340
15. Lund C, Brooke-Sumner C, Baingana F, Baron EC, Breuer E, Chandra P, et al. Social determinants of mental disorders and the Sustainable Development Goals: a systematic review of reviews. *The Lancet Psychiatry*. 2018;5(4):357-369. doi:10.1016/S2215-0366(18)30060-9
16. UNICEF. *The state of the world's children 2023: for every child, vaccination*. New York: United Nations Children's Fund; 2023.
17. Marmot MG, Stansfeld S, Patel C, North F, Head J, White I, et al. Health inequalities among British civil servants: the Whitehall II study. *The Lancet*. 1991;337(8754):1387-1393. DOI: 10.1016/0140-6736(91)93068-K
18. Marmot M. Health equity in England: the Marmot Review 10 years on. *BMJ*. 2020;368:m693.
19. World Health Organization. *WHO global air quality guidelines: particulate matter (PM_{2.5} and PM₁₀), ozone, nitrogen dioxide, sulfur dioxide and carbon monoxide*. Geneva: WHO; 2021.
20. World Health Organization. *COVID-19 and the social determinants of health and health equity*. Geneva: WHO; 2022.
21. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). *Gelir ve yaşam koşulları araştırması 2024*. Ankara: TÜİK; 2024.
22. World Bank. *Gini index (World Bank estimate)*. Washington, DC: World Bank; 2022.

23. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). *Income inequality (indicator)*. Paris: OECD; 2023.
24. T.C. Sağlık Bakanlığı. *Sağlık istatistikleri yillığı 2023*. Ankara: Sağlık Bakanlığı; 2023.
25. OECD. *Health at a glance 2023: OECD indicators*. Paris: OECD Publishing; 2023.
26. Arias E, Heron M, Hinyard L, et al. Life expectancy at birth and race and Hispanic origin, by sex: United States, 2023. *National Vital Statistics Reports*. 2024;73(8):1–20. doi:10.15620/cdc:135608
27. World Health Organization. *Global health observatory: South Africa country profile*. Geneva: WHO; 2023.
28. Berkman LF, Glass T. Social integration, social networks, social support, and health. In: Berkman LF, Kawachi I (eds.), *Social epidemiology*. New York: Oxford University Press; 2000. p.137–173.
29. Nutbeam D. The evolving concept of health literacy. *Social Science & Medicine*. 2008;67(12):2072–2078. DOI: 10.1016/j.socscimed.2008.09.050
30. Marmot M, Friel S, Bell R, Houweling TA, Taylor S; Commission on Social Determinants of Health. Closing the gap in a generation: health equity through action on the social determinants of health. *The Lancet*. 2008;372(9650):1661–1669. DOI:10.1016/S0140-6736(08)61690-6